

โครงการเตรียมความพร้อมเพื่อทดลองปล่อยนกกระเรียนจากสภาพเพาะเลี้ยง

ถิ่นผู้พื้นที่ชุ่มน้ำตามธรรมชาติของประเทศไทย

1. ความสำคัญและที่มาของโครงการ

นกกระเรียน Sarus crane จัดเป็นนกบินได้ที่มีความสูงที่สุดในโลก ปัจจุบันจำนวนประชากรของนกชนิดนี้เริ่มลดจำนวนลง กลายเป็นสัตว์ป่าหายาก และสูญพันธุ์ไปจากถิ่นอาศัยตามธรรมชาติในหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย ซึ่งในอดีตเคยมีการพบเห็นนกกระเรียนเป็นจำนวนมากตามทุ่งนา หนองบึง ปัจจุบันนกกระเรียนจัดเป็นสัตว์ป่าสงวน 1 ใน 15 ชนิดของประเทศไทยตาม พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 จากรายงานล่าสุด มีการสำรวจนกกระเรียนพันธุ์ไทยทั่วโลก พบว่า เหลืออยู่ประมาณ 500-1500 ตัวเท่านั้น

สวนสัตว์นครราชสีมาเป็นสถานที่เพาะเลี้ยงนกกระเรียนพันธุ์ไทยที่ใหญ่ที่สุดในโลก โดยได้รับบริจาคจากประชาชนในบริเวณชายแดนไทยลาว-เขมร ในช่วงปี พ.ศ. 2532-2540 จำนวน 33 ตัว และได้ย้ายไปสวนสัตว์อื่นๆจำนวน 7 ตัว จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2540 สวนสัตว์นครราชสีมาสามารถเพาะพันธุ์ลูกนกตัวแรกเกิดขึ้น ปัจจุบันมีนกกระเรียนพันธุ์ไทยทั้งหมด 118 ตัว นอกจากนี้ประชากรนกกระเรียนบางส่วนยังสามารถเพาะพันธุ์ได้ที่สวนสัตว์เปิดเขาเขียว และสถานีเพาะเลี้ยงนกน้ำบางพระ จ.ชลบุรีได้อีกไม่ต่ำกว่า 50 ตัว จึงคาดว่าจำนวนประชากรทั้งหมดน่าจะไม่น้อยต่ำกว่า 150 ตัว และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้ความท้าทายที่สุดในการที่จะสามารถปล่อยลูกนกกระเรียนให้หากินในธรรมชาติได้ ได้แก่การฝึกลูกนกกระเรียนโดยวิธี isolation-rearing technique ซึ่งเทคนิคนี้ได้รับการพัฒนาโดยมูลนิธิอนุรักษ์นกกระเรียนสากล (International Crane Foundation : ICF) รัฐวิสคอนซิน ประเทศสหรัฐอเมริกา และประสบความสำเร็จในการเลี้ยงลูกนกกระเรียนในหลายสปีชีส์ โดยในโครงการนี้ทาง ICF ให้ความช่วยเหลือโดยเป็นที่ปรึกษาทางเทคนิคและฝึกอบรมนักวิทยาศาสตร์ไทยให้สามารถฝึกลูกนกได้สำเร็จ

จากความสามารถในการเพาะขยายพันธุ์นกกระเรียนและฝึกลูกนกการดังกล่าว จึงทำให้เห็นศักยภาพและแนวโน้มที่ดีในการที่จะนำนกกระเรียนพันธุ์ไทยคืนสู่ธรรมชาติ และอนาคตที่จะเห็นนกกระเรียนพันธุ์ไทยบินและหากินอยู่ตามหนองน้ำในธรรมชาติของประเทศไทยดังเช่นในอดีตก็คงเป็นเรื่องที่ไม่ไกลความจริง นอกจากนี้ แนวทางการอนุรักษ์และปล่อยสัตว์คืนสู่ธรรมชาติดังกล่าวอาจนำไปประยุกต์ใช้กับนกชนิดอื่นๆที่ใกล้สูญพันธุ์ต่อไป

2. ลักษณะทางชีววิทยาของนกกะเรียน

นกกะเรียนพันธุ์ไทย (Eastern Sarus Crane) จัดอยู่ในวงศ์นกกะเรียน (Genus *Grus*) ชนิดพันธุ์ *Grus antigone* ซึ่งในชนิดพันธุ์นี้มีทั้งหมด 3 ชนิดพันธุ์ย่อย (NPWRC, 2007) คือ

1. *Grus antigone antigone* นกกะเรียนสายพันธุ์อินเดีย (Indian Sarus Crane) พบกระจายอยู่ในแถบประเทศอินเดีย เนปาล ปากีสถาน และบังกลาเทศ
2. *Grus antigone sharpie* นกกะเรียนสายพันธุ์ไทยหรือสายพันธุ์เอเชียตะวันออก (Eastern Sarus Crane) พบได้ทั่วไปในแถบอินโดจีน ตั้งแต่ไทย ลาว พม่า กัมพูชา เวียดนาม และมาเลเซีย
3. *Grus antigone gillae* นกกะเรียนสายพันธุ์ออสเตรเลีย (Australian Sarus Crane) พบทางตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงบางส่วนของรัฐควีนแลนด์ ประเทศออสเตรเลีย

นกกะเรียน Sarus มีลักษณะคล้ายกันทั้งเพศผู้และเพศเมีย แต่เมื่อเทียบกันแล้วเพศเมียจะมีขนาดเล็กกว่าเพศผู้ น้ำหนักตัวประมาณ 5-12 กิโลกรัม ความยาวปากจรดปลายหาง 180-220 ซม. ซึ่งนกกะเรียนสายพันธุ์ไทยจะมีลักษณะเหมือนกับนกกะเรียนสายพันธุ์อินเดียและนกกะเรียนสายพันธุ์ออสเตรเลียมาก แตกต่างกันตรงที่นกกะเรียนพันธุ์ไทยจะมีขนาดเล็กกว่าสายพันธุ์อินเดีย แต่มีขนาดใหญ่กว่าสายพันธุ์ออสเตรเลีย (NPWRC, 2007) ขนปกคลุมลำตัวมีสีเทาเข้ม บริเวณกระหม่อมเป็นแผ่นหนังเรียบสีเขี้ยวอ่อน นอกจากนั้นบริเวณตั้งแต่ส่วนหัว แก้ม ลำคอส่วนบนเป็นแผ่นหนังสีส้มสดหรือสีแดงเข้ม ขามีสีแดง (International Crane Foundation, 2007) นกกะเรียนกินทั้งพืชและสัตว์เป็นอาหาร เริ่มจับคู่ผสมพันธุ์เมื่อมีอายุ 4-5 ปีขึ้นไป และเป็นการจับคู่แบบคู่เดียวมีเมียเดียว (Monogamous) ฤดูผสมพันธุ์จะอยู่ในช่วงต้นฤดูฝน ตั้งแต่ช่วงเดือนมิถุนายนถึง เดือน ตุลาคม แหล่งอาศัยของนกกะเรียนอยู่ตามพื้นที่ชุ่มน้ำ เป็นที่ราบลุ่ม ทุ่งนา ป่าพรุ และตามบึงน้ำตื้นๆ ที่มีไม้จำพวกกก บัว หญ้า และสาหร่ายต่างๆ

3. เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการ

เป้าหมาย : นกกะเรียนที่ปล่อยสามารถมีชีวิตรอดในธรรมชาติอย่างน้อย 30% ของนกกะเรียนที่ปล่อยทั้งหมด

- วัตถุประสงค์: 1) เพื่อให้ประชากรของนกกระเรียนพันธุ์ไทยได้กลับคืนสู่ถิ่นอาศัยตามธรรมชาติของประเทศไทย
- 2) พัฒนาเทคนิคและวิธีการในการปล่อยนกกระเรียนพันธุ์ไทยคืนสู่ธรรมชาติ
- 3) ติดตามและประเมินศักยภาพของประชากรนกกระเรียนพันธุ์ไทยหลังการปล่อยคืนสู่ธรรมชาติ
- 4) ฝึกอบรมและพัฒนาศักยภาพของนักวิทยาศาสตร์ไทยในการฝึกดูนกกระเรียน โดยวิธี isolation-rearing technique
- 5) เพื่อศึกษาวิธีที่เหมาะสมในการรีดเลือดและเก็บรักษาเนื้อเยื่อนกกระเรียน
- 6) เป็นโครงการนำร่องการผสมเทียมนกกระเรียนด้วยน้ำเชื้อแช่แข็ง
- 7) จัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ และประชาสัมพันธ์การปล่อยนกกระเรียนพันธุ์ไทยคืนสู่ธรรมชาติแก่ประชาชน เยาวชน และผู้ที่สนใจ

4. แนวทางการดำเนินงานเบื้องต้น

- 1) การประเมินคัดเลือกพื้นที่ชุ่มน้ำที่เหมาะสมในประเทศไทย เพื่อทำการทดลองนกกระเรียนคืนสู่ธรรมชาติ โดยใช้วิธีการสำรวจ เก็บข้อมูล และให้คะแนนในแต่ละพื้นที่ เพื่อใช้เปรียบเทียบในการประเมิน
- 2) ปรับสภาพพื้นที่ให้เหมาะสมและจัดสร้างกรงสำหรับฝึกปล่อยนกกระเรียน
- 3) ทำการเพาะขยายพันธุ์และคัดเลือกลูกนกกระเรียนจำนวนไม่ต่ำกว่า 20 ตัว เพื่อจัดสร้างเป็นกลุ่มประชากรทดลองสำหรับการปล่อย
- 4) ทำการฝึกดูกลุ่มประชากรทดลองด้วยวิธี Isolation technique โดยการใช้หุ่นมือที่มีรูปร่างเหมือนนกกระเรียนตัวเต็มวัยทำหน้าที่ป้อนอาหารลูกนก โดยไม่ให้เห็นมนุษย์ วัตถุประสงค์ของวิธีนี้คือการทำให้ลูกกระเรียนไม่เกิดพฤติกรรมฝังใจ (imprinting) โดยเห็นมนุษย์เป็นพ่อแม่ ซึ่งเทคนิคนี้ได้รับการ

พัฒนาโดย International Crane Foundation (ICF) รัฐวิสคอนซิน ประเทศสหรัฐอเมริกา และประสบความสำเร็จในการเลี้ยงลูกนกกระเรียนในหลายปีที่ผ่านมาทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกา และสหพันธรัฐรัสเซีย

5) ทำการฝึกและเตรียมลูกนกกระเรียนในพื้นที่ปล่อยจริง (release) เพื่อให้มันได้ทำการปรับตัวให้เคยชินกับสภาพแวดล้อม

6) ปล่อยนกกระเรียนที่ทำการฝึกแล้วคืนสู่พื้นที่ชุ่มน้ำตามธรรมชาติที่เลือกไว้

7) ติดตามประชากรภายหลังปล่อยคืนสู่ธรรมชาติ

8) ประชาสัมพันธ์และจัดสร้างเครือข่ายทางด้านการอนุรักษ์

9) ศึกษางานวิจัยด้านอื่นๆควบคู่ไปด้วย เช่น การวัดเก็บ ประเมินคุณภาพ และแข่งขันน้ำเชื้อ การศึกษาทางชีววิทยาและพฤติกรรม การศึกษาการจำแนกเพศและอายุของนกกระเรียน

10) ประเมินผลสำเร็จหลังจากเสร็จสิ้น โครงการฯ

5. ระยะเวลาดำเนินงาน

ตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2551 ถึง 30 กันยายน 2556 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 5 ปี

6. หน่วยงานที่ร่วมดำเนินการ

หน่วยงานหลัก : องค์การสวนสัตว์ในพระบรมราชูปถัมภ์

หน่วยงานสนับสนุน :

1. สำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	2. สำนักพระราชวัง
3. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช	4. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
5. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	6. มหาวิทยาลัยมหิดล
7. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	8. สมาคมอนุรักษ์นกและธรรมชาติแห่งประเทศไทย

9. กองทุนสัตว์ป่าโลก

10. มูลนิธิอนุรักษ์นกกกระเรียนสากล

7. งบประมาณสนับสนุนตลอดทั้งโครงการ

เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 12,450,000 บาท